

XIII LEO pápának

az örmény-katholikus püspöki karhoz intézett körlevele,

melyet méltóságos *Veszely Károly* borbándi prépost-plebános úr volt szives folyóiratunk számára magyarra fordítani.

Tisztelendő Testvérek,

Kedves Fiaim,

Udvöt és apostoli áldást!

z atyai szeretet, melylyel Urunk nyájának minden egyes része iránt viseltetünk, természeténél fogva arra késztet, hogy mindazt, ami a keresztény világon történik, legyen az szomorú vagy örvendetes, benső és folytonos részvétellel Mimagunk is érezzük. Valamint tehát nagy és hosszas fájdalom gyötörte szívünket a fölött, hogy az örmény nemzetből néhányan, különösen Konstantinápoly városában, testvéri gyülekezetetekből elszakadtak: úgy most kiváló és nagyon óhajtott örömeinkre szolgál, hogy ama viszály, Isten segítségével szerencsésen lecsillapult. Midőn pedig visszaserzett egyetértésekért örvendező részvétünknek adunk kifejezést, meg nem tartóztathatjuk magunkat, titeket hathatósan arra inteni, hogy a jó Isten e nagy kegyelmét hűségesen megőrizni és gyarapodását kiérdemelni törekedjete. — Hogy pedig ezt elérhessétek, t. i. hogy abban, mi a vallást illeti, egyértelműek legyetek, szükséges, hogy mindnyájan ezen apostoli szék iránti szokott engedelmességtekben állhatatosan megmaradjatok; ti pedig, kedves fiaim, patri-

arkhátoknak és a többi püspököknek, kik törvényes előljáróitok, hű és engedelmes alattvalói legyetek.

Mint hogy pedig, valamint a közügyek fölötti meghasonlások, úgy a magán-dolgokban előforduló czivakodások gyakran alkalmat szolgáltatnak ezen vallási egyetértésnek meggyengítésére, amazokat tartsa távol tőletek azon, az ottománi birodalom Uralkodója iránti engedelmességetek és lelkiismeretes hódolatotok, melyben tündököltök, kinek méltányossága, a béke fenntartására czélzó törekvése és irántunk világos tények által tanusított kitünő akarata ismeretes előttünk. A czivakodásokat és torzsalkodásokat könnyen fogjátok kikerülni, ha azt, mit sz. Pál, a nemzetek apostola a tökéletes szeretetről mond, mélyen szivetekbe vésni és magatok viseletében tanusítani el nem mulasztjátok: A szeretet tűrő, kegyes, nem irigykedik, nem cselekszik rosszul, nem fuvalkodik fel, nem nagyra-vágyó, nem keresi a magáét, nem gerjed haragra, nem gondol rosszat.¹⁾ E kitünő és tökéletes lelki egyesség még más jót is hozand nektek, azt, hogy általa a mint mondtuk, a visszaállított egyetértés és béke még bővebb gyümölcseit fogjátok eszközölhetni; mert azok szemeit és lelkeit fordítandja rátok, kik noha közös eredetűek és ugyanazon nemzetből valók veletek, mégis tőletek és Tőlünk még távol állnak, sem azon aklon belül nincsenek, melynek élén állunk. Ók t. i. látván egyetértéstek és szeretetek példáit, könnyen rá fognak jönni, hogy a Krisztus szelleme virágzik köztetek, hisz egyedül Ő képes úgy egyesíteni övéit önmagával, hogy egy testté legyenek. Vajha ezt elismernék ők és elhatároznák magukat azon egyességre visszatérni, a melytől elődjeik eltávoztak volt. Ez bizonyára hihetetlen gyönyörűséggel fogná őket betölteni, mert éreznék, hogy midőn Velünk és veletek egyesülvék, a többi hivekkel is egyek, kik az egész földkerekségén elterjedve katolikusoknak neveztetnek; következőleg éreznék, hogy azon titkos jelentésű Sion hajlékaiban tartózkodnak, melynek az isteni jóslatok szerint egyedül adatott e földön sátrának helyét mindenüvé kiterjeszteni és hajlékainak bőreit kinyújtani.

¹⁾ I. Kor. 13, 4—5.

Egyébiránt ezen óhajtott visszatérés létesítésén nektek kell közreműködni, Tisztelendő Testvérek, kik az örmény püspöki megyék élén álltok s kikben tudjuk, hogy sem a buzgalom az intésre, sem a tudomány a meggyőzésre nem hiányzik. Sőt akarjuk, hogy általatok a Mi nevünkben és meghagyásunkból is visszahivassanak azok, kik elszakadtak; mert nem szégyen, sőt inkább a legnagyobb illendőség, hogy a szülő haza hívja a tőle eltávozott és régóta várt magzatokat, nem csak, hanem hogy elejökbe is menjen és karjait a visszatérők ölelésére kiterjeszse. Nem is hiszszük, hogy hívó szövegtek és rábeszéléstök siker nélkül elhangozzék. Mert az óhajtott eredménynek reményét föléleszti Bennünk Istennek minden nemzetre kiterjedő nagy irgalmassága, meg magának az örmény népnek tanulékony lelkülete. Azt, hogy mily hajlandó ez, az egyszer felismert igazság befogadására, mily kész a megtérésre, ha látja, hogy tévútra került, — a történelem sok adatával bebizonyíthatni. Hiszen ők maguk, kik töletek elváltan tisztelik az Istent, dicsekesznek azzal, hogy az örmény nemzetet szent Gergely, ki a „Világosító“ névvel diszítettett fel, térítette meg a Krisztus hitére és kit atyjokul és védőjökül különösen tisztelnek. Róla említettik, hogy Rómába ment szent Szilveszter római pápa előtt igazhitűségét és engedelmességét tanusítani. Sőt mondják, hogy általa a legkegyesebben fogadtatott és némely felhatalmazásokkal láttatott el. Hogy többen azok közül, kik utána az örmény egyházakat kormányozták, a Gergelyéhez hasonló lelkülettel viseltettek az apostoli szék iránt, kiviláglik leveleikből és e városba tett utazásaikból, főképen pedig a zsinati határozatokból. Valóban a főlemlítésre nagyon méltó az örmény atyáknak az 1307-ben tartott szisz-i zsinaton ez apostoli szék iránti köteles engedelmességről tett következő nyilatkozata: Valamint a testnek kötelessége a főnek engedelmeskedni, úgy az egyetemes egyháznak (mely Krisztusnak a teste) engedelmeskedni kell annak, ki az egész egyháznak Krisztus Urunktól rendelt feje. A mi az adáná-i zsinaton ugyanazon század tizenhatodik évében meg lőn erősítve és világosabban följejtve. Tudva van azonkívül Elöttetek, hogy a kisebb-

ket mellőzzük, mi történt a firenzei zsinaton. Midőn V. Konstantin pátriarkha követei oda érkeztek és IV. Jenőt, elődünket, mint Krisztus helytartóját tisztelték, azt mondták, hogy a főhöz, a pásztorhoz, az egyház alapjához jöttek, kérvén, hogy a fő szánakozzék a tagokon, a pásztor gyűjtse egybe a nyáját, az alap erősítse meg az egyházat.¹⁾ És hitvallásukat s hitőket bemutatván, azt kérték: ha hiány van, taníts. Ekkor adatott ki a pápa által az „Exultate Deo“ kezdetű constitutio, melyben őket mind arra tanította, mit a katolikus hittanból tudni szükségesnek tartott. A követek kinyilatkoztatták, hogy maguk, valamint patriarkhájok és az egész örmény nemzet nevében ama constitutiót alázatos engedelmességgel általvenni és elfogadni készek, mint igaz, engedelmes fiak az említettek nevében felfogadván, hogy az apostoli szék rendeleteinek és parancsainak hűségesen engedelmeskednek. Ezokáért Ázáriás, Cilicia patriarkhája, XIII. Gergely elődünkhöz 1585 ápril 10-én intézett levelében nagyon helyesen írta volt: Ime megtaláltuk őseinknek, Kátholikoszaink és patriarkháink, a római pápák iránti engedelmességéről szóló könyveit és azt, hogy mikép engedelmeskedett Világosító szent Gergely szent Szilveszter pápának. Innen szokásává lett az örmény nemzetnek az apostoli szék által alkalmilag küldött követeket a legtisztességesebben fogadni és annak parancsait hiven teljesíteni.

Azt hisszük, hogy mindez nagy hatással leend arra, hogy többen a Tőlünk elváltak közül az egyesülés elfogadására indittassanak, ha pedig némelyeknek az a félelem szolgáltatna okot a tétovázásra és kétségeskedésre, hogy az apostoli szék kevesebb gondot fogna rájuk fordítani, vagy őket nem fogná oly szívesen fogadni, mint a hogyan óhajtanák, azokat figyelmeztessétek, Tisztelendő Testvérek arra, a mit a római pápák, a mi elődeink tettek, kik soha sem engedték meg azt, hogy az örmények atyai szeretetök tanúsításaiban hiányt szenvedjenek. Ők t. i. az e városba jövő zarándokokat, vagy a hozzájuk folyamodókat mindig kegyesen fogadták, sőt számukra szállásokat nyitattak. XIII. Ger-

¹⁾ Labbaei Conc. Collect. suppl. Tom. v. 210

gelynek, mint tudva van, szándéka volt az örmény ifjak kellő nevelésére intézetet építtetni; de azt — ebben a halál által megakadályoztatván, — részben VIII Orbán létesítette, ki ugyanis az általa, a hit terjesztésére alapított nagyszerű Kollegiumba más külföldi növendékekkel örményeket is vett fel. Mi pedig, noha nehéz időviszonyok közt, a VIII. Orbán által kezdeményezett intézményt Isten segítségével kibővíthettük és a torentinói sz. Miklós-féle elég terjedelmes épületet az örmény növendékek számára adtuk és kollegiumukat teljesen berendeztük. Mindez pedig úgy létesült, hogy az örmény szertartás és nyelv, mely régisége, szépsége és a jeles írók sokasága által tűnik ki, kellő tiszteletben tartatnék; sőt régóta intézkedés történik, hogy a szertartástokbeli püspökök egyike folyton Rómában tartózkodjék, kinek feladata mindazon növendékeket, kiket az Úr szolgálatára méltat, a papságra előkészíteni. Ide járul, hogy az Orbánféle kollegiumban az örmény nyelv előadására már rég iskola lón felállítva, IX. PIUS elődünk pedig gondoskodott arról, hogy a római pápai növendé gymnasiumában egy tanár számára tanszék állíttassék, ki a miénkeket az örmény nemzet nyelvére, irodalmára és történelmére oktassa. De a római pápának az örményekről való gondoskodása nem szoritkozott csupán e város határaitra, mert mitsem óhajtottak hőbben, mint azt, hogy egyháztokat azon nehézségekből, a melyekbe belebonyolódott, kiszabadítsák, a rossz idők miatt szenvedett kárait pótolják és javát előmozdítsák. Mindenki előtt ismeretes XIV. Benedeknek arra irányzott törekvése, hogy liturgiátok épen úgy, mint a többi keleti egyházaké, sérthetetlenül fenntartassék és hogy Örményország katolikus patriarkháinak öröklése a szisz-i széken visszaállíttassék. Ismeretesek XII. Leo és VIII. Pius arra fordított gondoskodásai, hogy az ottománi birodalom fővárosában az örményeknek épen úgy, mint a többi, azon országban lakó nemzeteknek a polgári ügyekben saját nemzetiségű főnökük legyen. Fris emlékezetben vannak XVI. Gergely és IX. Pius azon czélből tett intézkedései, hogy a püspöki székek tartományokban szaporíttassanak és hogy a Konstantinápolyban lévő örmény főpap előzze meg tiszteletben és méltóságban a többieket. Mi először is az érseki és primási székek ottani felállítással, majd a ciliciai patriarkhatussal való egyesítésével

történt oly feltétel mellett, hogy a patriarkhának székhelye abban a városban legyen, mely a birodalomnak feje. S nehogy a helyek közbeeső távolsága azon szoros egybekötötést lazítaná, mely az örmény hiveket a római egyházhoz csatolja, nagy körültekintéssel azon intézkedés történt, hogy a római pápát helyettesítő apostoli követ ugyanazon városban lakjék. Ugyanazért

Mínthogy ama részről a népek lelkülete, az elődök jelleme, az egész multnak emléke a töletek különvált örményeket sokkal erősebben vonzza az igazság e sziklavárához, mintsem hogy még hosszabb időig elszakadva maradhatnának; ezen részről pedig az apostoli szék mindig arra törekedett, hogy nemzeteket a legszorosabban egyesítse magával, és midőn elpártolt, a régi egyességre visszatérítse: mindezek nektek, tisztelendő testvérek, igen fontos rábeszélési érvekül szolgálnak, Nekünk pedig reményt nyújtanak, hogy a régi egyesülés teljesen vissza fog állíttatni. Kivánjuk, hogy ez, az egész nemzetnek nemcsak örök lelki üdvösségére, hanem, mivel földi jóllétet is szabad óhajtani, javára és diszére váljon. Mert a történelem azt bizonyítja, hogy Örményország főpásztorai közül azok tűndököltek a többiek fölött, a kik jobban ragaszkodtak a római egyházhoz és hogy azon századokban volt legnagyobb a nemzetnek dicsősége, a melyekben közte legszebben virágzott a katolikus egély.

Hogy ez óhajtásunk szerint és gondolatunkhoz képest sikerüljön, azt egyedül a mindeneket vezérlő Isten teheti meg, ki azokat, kiket arra méltat, hívja, és a kit akar, vallásossá tesz.¹⁾ Ő hozzá folyamodjatok tehát Velem együtt imádkozván, Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaim, hogy nemzetetekből mindazok, kik, noha a keresztesség által a keresztény élet társaságába vétettek fel, Tőlünk különvált községet alkotnak, Annak a lelkeket magával ragadó kegyelmétől indíttatván, Hozzánk való visszatérésökkel teljessé tegyék örömmünket, ugyanegy értvén, egyenlő szeretettel bírván, egyakaratóak, egyértelműek lévén.²⁾ Buzgón imádkozzatok, hogy a kegyelem trónja előtt szószólónk legyen az Istennek dicsőséges, ál-

¹⁾ S. Ambros. in Luc. c. IV.

²⁾ Filip. 2, 2.

dott, szent és mindenkoron szűz anyja Mária, a Krisztus anyja, és hogy mutassa be könyörgéseinket az ő Fiának, a mi Istenünknek.¹⁾ Közbenjáró társául nyerjétek meg a jeles vértanút, Világosító Gergelyt, hogy az általa fáradsággal és a kínzások legyőzhetlen elszenvedésével kezdeményezett művet, mint a mennyei segedelem kiszolgáltatója, tökéletesítse és szilárdítsa meg. Végül, imátookban minket követvén, azért is könyörögjétek, hogy az örmények tanulékonytsága és a katolikus egységhez való visszatérése például és ösztönül szolgáljon a többieknek, kik tisztelik ugyan Krisztust, de a római egyháztól elszakadtak, hogy oda visszatérjenek, a honnan eltávoztak s hogy egy akol és egy pásztor legyen.

Ezt óhajtván és remélvén, fogadjátok Tisztelendő Testvérek és Kedves Fiaim, apostoli áldásunkat, melylyel, mint a mennyei kegyelem zálogával, teljes szívünkben áldunk meg.

Kelt Rómában Szent-Péternél július 25-én 1888-ban, pápaságunk 11-ik évében.

XIII. LEO, PÁPA.

Az örmények Törökországban.

I.

XIII. Leo pápának a törökországi örményekhez intézett encyklikája az időszerűség érdekét kölcsönzi azon viszonyok fejtegetésének, melyek közepette az örménység kiváló fontosságú tényezővé emelkedett az ozmán birodalom körében különösen 1839, a porta uralma alatti keresztény közösségek szabadság-levelének, a tanzimat-nak kihirdetése óta. E viszonyok feltüntetésének lesznek szentelve jelen közleményeink, melyekhez az anyagot, az adatokat Dádián M. B. herczegtől, a törökországi örménységnek egyik leghivatottabb képviselőjétől kölcsönöztük.

Kerek számban negyedfél millió örmény lakja Törökországnak különböző, legfőként ázsiai tartományait. Magát a fővárost, Konstantinápolyt több mint 30.000 család, egy csa-

¹⁾ Antiph. Liturg. Arm.

lára öt személynyi átlagot számítva több mint másfél száz-ezer egyén. II. Mahomet uralkodásának idejére esik a be-költözéseknek zöme. E fejedelem elfoglalván az utolsó Pa-leolog császárnak, Dracoses Konstantinnak trónját, új len-dületet óhajtott adni az öldöklő háborúk során majdnem tönkre ment birodalomnak; s e czélból behívta az örménye-ket, Keletnek az ipari élet terén leginkább előrehaladt nem-zetét. Püspöküknek, Ovákimnak székhelyét Brussából Kon-stantinápolyba tette át s a kiváltságoknak széles körével ruházta őt fel. Mint patriarkhák, e főpap és utódai nemcsak egyházi, hanem világi főnökeivé is lőnek honfitársaiknak, s közvetítői a kormányval való érintkezésben. Ez volt for-rása a konstantinápolyi patriarkhaság világi hatalmának; az egyházit az egész örmény egyház fejétől, az ecsmiádzini katolikos-tól nyerte.

A konstantinápolyi patriarkhai szék hatásköre kiterjed az egész törökországi örmény episcopatusra, körülbelül öt-ven diócesan kerületre. Az 1860-iki örmény alkotmány keletkezését megelőző időkből csaknem korlátlan volt a patriarkha fennhatósága e kerületek papsága fölött. Ő ne-vezte ki s tetszése szerint bármikor visszahívhatta a püs-pököket. Nem vehette ugyan el tőlük a püspöki jelleget, me-lyet a katoliktól nyertek, de más kezekre bízhatta az egyházmegye igazgatását, s az ily átruházások esetei meg-lehetősen gyakoriak is valának. Olykor szigorúbb is volt a büntetés; a visszahívott főpapnak kolostorba kellett vonul-nia; s megtörtént az is, hogy egyes egyházi férfiak, ana-themával sujtva vitettek a patriarkha széke elé, a hol meg-lőnek fosztva papi méltóságuknak egyik — kötelező — külső jelétől, a szakálltól.

Mint a portának felelős meghatalmazottja, a patriarcha szedette be közegei által az adót, a „harács“-ot. Birói székének illetőségéhez tartozott a polgári és büntető ügyek-nek egész sorozata s mindaz, a mi kapcsolatban állott a házasságkötésekkel: az ágytól és asztaltól való elválásztás, a kanoni akadályoknak s a másod ízben való házasságra-lépésnek bonyodalmas esetei. S bárha tetemes részét a ha-táskörének el is vesztette azóta, a mi megmaradt elég arra,

hogy biztosítsa számára az első helyet a törökországi örménység kebelében.

Hasznos és előnyös lett volna ez a kettős, egyházi és polgári hatóság az örménységre nézve, ha mindig tevékeny és igazságos érzés által vezérelt kezek gyakorolják vala. s ha nem bénítja meg működésében egy másik versenyző hatalom.

Létezett tudniillik Konstantinápolyban az örményeknek egy osztálya, a mely származásától és vagyonosságától nyerte jelentőségét s azáltal tett szert befolyásra, hogy „nemzeti tanács“-ot (ázkain zsoghov) hozott létre. E tanács tagjai csaknem kivétel nélkül az örmény arisztokracziához tartoztak, azon előkelő családoknak voltak ivadékaik, melyek Nagy-Örményország fővárosának, Áni-nak pusztulása után, 70.000 főnyi honfitársuk élén, Konstantinápolyban kerestek menedéket. Lassanként kihalt e családok nagyrésze; elfoglalták azonban helyöket a nemzeti tanácsban mások, melyeket a kereskedelmi és banküzletek juttattak gazdagsághoz.

A nép zömének mi része sem volt ezen új hatalom megalakításában, a mely pedig avval kérkedett, hogy a nép érdekeit képviseli, habár a közügy volt a legkisebb gondja. A patriarkha, törvényes feje a nemzetnek az ottomán hódítás óta, mindinkább tapasztalni volt kénytelen, hogy a nemzeti tanács elkobozza kiváltságainak jó részét. Olykor a társaság legalsóbb rétegeiből a patriarkhai székbe emelkedett egyházi férfiak maguk is eszközök valának ezen terjeszkedő oligarchia kezeiben, mely a legcsekélyebb ellentállásra lemondani kényszeríté a patriarkhát. S megtörtént az is, hogy a megbuktatott főpap annyira vitte a keresztényi önmegadás érnét, hogy maga terjeszté leendő utódjának nevét a fényes porta elé. Különbben is a tanács valóságos fészke volt a cselszövényeknek s egyenetlenségnek; mintegy örökölte — csakhogy a magán érdekek kicsinyesebb formájában — a vizáلكodásnak azt a szellemét, mely annyira balvégzetes volt az örmény nemzetre nézve történetének régibb századai alatt.

Ilyen volt a dolgok sora 1839-ig. Elfojtva méltó elégedetlenségét, türelmesen viselte a nép kizáratását ügyeinek intézéséből, a mit annál inkább lehetett csodálni, mert ipari

testületekre volt oszolva (esnaf-ok, a mi régi czéheinknek egészen megfelelő szervezettel), melyek felébreszthették volna benne a társulási erőnek érzetét. Csak is a bankárok (saraf) testülete volt képes gazdagságának segítségével helyet vivni ki maga számára a tanácsban, de ez korántsem lehetett kárpótlás a nemzet többi részére nézve. Mert a pénzarisztokraczia minden időben és mindenütt egyforma: meg szokott felejtkezni származásáról.

Ámde a kedélyek izgatottsága oly fokot ért már el, hogy csak alkalom kellett a válság előidőzésére. Egy közoktatási kérdés nyújtotta ezt az alkalmat 1838 óta az örmény községnek Skutariban, a Bosporus balpartján lyceumja (dsemarán) állott fenn, melynek fejlesztése az egész örménység meleg óhajlását képezé. Hogy életerős működésben tartsassák, számitottak az előbbkelőknek hatályos támogatására. Huszan készséggel meg is ígérték ezt, vállalkoztak évenként a vagyonukkal arányban álló segélyösszeg adományozására. De az ígéret üres szó maradt, az intézet fogyatékán volt a segélyforrásainak. Hogy megjavithassa helyzetét, az adónak egy nemét léptette életbe Jakab patriarkha. A Konstantinápolyból elutazni szándékozó örmények t. i. csak a patriarkha írott ajánlatára nyervén a portától útlevelet, öt piászternyi (mintegy ötven krnyi) illetéknek vetette alá ezen ajánlatokat. De ez a jövedelmi forrás sem bizonyult elégségesnek s a lyceum eljutott a bukás széléhez.

Ez a körülmény, egyéb okokkal is párosulva, általánossá tette az elégtelenséget. Mindenfelé azt lehetett hallani, hogy a főtanács tagjainak rosszakarata gátot vet a haladás és a szükséges reformok elé. Ily körülmények közt a patriarkha egy más eszközhöz nyult, melynek horderjét kezdetben nem látszottak teljesen felfogni az előbbkelők. Javaslatba hozta a czéhtestületek szerinti adó életbeléptetését huszonnégyszáz tagú választott bizottság kezelése és ellenőrzése mellett. Nem csekély jeletőségű újítás volt ez; előre lehetett ugyanis látni, hogy a nemzet megizlelvén általa az önkormányzatot, további igényektől sem fog visszariadni.

A kiküldött bizottságnak nem volt szerencsés keze. Megvetéssel utasították vissza azon kívánságát, hogy az előbbkelők közül haton adassanak melléje s vegyenek

részt tanácskozásaiban. Magukra hagyták a czéhtestületek képviselőit s az útjokba gördült sok nehézség folytán alig tehetett egyebet a bizottság, mint hogy kevés működések megkezdése után önként feloszlott. Nyomban rá (1840 nov.) Jakab patriarkha is odahagyta főpapi székét, mélyen leverve azon gondolat által, hogy pusztulás fenyegeti a scutarii lyceumot, annyi erőfeszítésének tárgyát. Az intézet igazgatója és tanárai a fényes portához fordultak, ugyanazt tették a növendékek is: tanárok és növendékek szigorú megintést kaptak a „nemzeti tanács“-tól.

De a lyceum ügyéből kiindult mozgalom nem volt többé feltartóztatható. Egy specialis kérdésből általános jellegűvé lett, felölelte a nemzet egész életét, a más téren is felburjánzott visszaéléseket. A testületek, melyeknek sérelmeit makacsul visszautasította a főtanács, kikérték a szultán közvetítését. Ellenfeleiknek sikerült egy ideig meghiusítani e lépést s gyanúba hozni magukat a kérelmezőket is. Számkivetéssel, börtönbe hurczolással lőnek fenyegetve, de azért nem tágítottak, s szilárd kitartásuk végre meghozta gyümölcsét. Az előbbkelők belátták, hogy veszélyes dolog lesz tovább feszíteni a húrt s ráléptek az engedékenység mezejére. Egy szabadelvű gondolkodású főpapot emeltek a patriarkhai székbe, Mátyást (a ki utóbb 1859-től 1863-ban bekövetkezett halálaig katolikus volt Ecsmiádzinban), s ennek tekintélye és befolyása kibékítette a két pártot (1844). Módosult a főtanács szervezete; elhatározták, hogy 30 tagja lesz, és pedig 16 az előbbkelők. 14 a czéhtestületek kebeléből. Az utóbbiakat a patriarkha volt hivatva kijelölni; s a béke megszilárdításának óhaja által vezérelve, természetesen oly egyéneket jelölt ki, a kikiről tudta, hogy nem keltenek túlságos idegenkedést a hatalomnak addig kizárólagos gyakorlójánál, leendő társaiknál. Ez az előrelátás lehetővé is tette a háborítlan együttműködést. Mélyebbreható változások nélkül telt el néhány év; de ezek az évek nem mentek kárba a nemzet fejlődésére nézve. Az 1844-ik év hasznos és sikeres alkotásoknak korszakát nyitotta meg.

Dr. MOLNÁR ANTAL.

Csiky Gergelyről.

(Apróságok.)

Agadhatlanúl példátlan a mi multunk a Szent-István koronájának földjén élő nemzetiségek történetében. Különösen azóta tűnik ez fel nekem mind élesebben és fog el bizonyos büszkeség ennek tudatára, — mióta, mint a hirlapirodalomnak egyik igénytelen munkása, közvetlenül foglalkozom a nemzetiségi kérdésekkel. És ez itt Aradon olykor nagyon is élére állított alakban nyilvánul. Önkéntelenül támad bennem a kérdés, hogy hazafiságban és a magyarsághoz való hű ragaszkodásban: miért nem hasonlók teljesen és minden utógondolat nélkül hozzánk örményekhez, a többi nemzetiségek is.

E tekintetben sokaknak adhatna példát a mi fajunk, mely büszkén és boldogan él magyarnak, a nélkül hogy magát megtagadná.

*

Ez a pár sornyi bevezetés legyen a megmagyarázója annak, hogy mi örmények, mennyire utógondolat nélkül valljuk magunkénak egyik-másik ismert nevű magyar-örmény hazánkiát?

*

Ezek egyikéről, Csiky Gergelyről mondok itt el egy pár jellemző és érdekes apróságot az „Armenia“ olvasóinak, nevezetesen írói működését érdeklőleg.

*

Csiky rendkívül gyorsan dolgozik. Eleinte noteszébe jegyzi fel darabjainak vázlatát és mire ezzel készen van, akkor már az illető színmű teljesen meg van érve a kidolgozásra, a mi csakhamar be is következik. Apró, kissé szálkás betűkkel oktáv alakú papírra ír és igen keveset javít.

Hogy minő gyorsan dolgozik, erre nézve világosabb példát nem hozhatok fel annál, mint hogy 1885-ben a következő darabokat írta: „Sötét pont“, „Spartacus“, „Jó Fülöp“, „Szökött asszony“, „Királyfogás“, „Petneházy“ és

„Komédiás.“ Ugyanez évben fordította le a „Művész neje“-t és az „Esernyő“-t a nemzeti színháznak. Csiky e mellett még drámabíró az Akadémiánál, a Nemzeti színháznál, tanár a színi képezdében, másod titkár a Kisfaludy-Társaságnál. Klasszikusokat fordít az Akadémia megbízásából és pár év óta magyarázza a Shakespeare magyar illusztrált kiadását.

*

Sok, de mulatsággal vegyes, boszúságot szereznek Csikynek a titkos drámaírók. Legtöbbje hízélgéssel fordul hozzá addig, a míg valami lehetetlenséget nem kér tőle, s azután esküdt ellenségévé válik.

Az egyik beállít egy csomó kézirattal. Mellette egy levél, a miben körül-belől így ír: „Itt küldök egy kitűnő színdarabhoz való tárgyat. „Az ára ennyi“

És az ilyeneket felváltja egy még mulatságosabb tábor. Nyakra-főre küldenek rossz darabokat Csikyhez, és ha nem kerülnek színre (azt hiszik, hogy Csikytől függ) akkor a legközelebbi új darabjának előadása után feltámad a vád: a plágium vádja és kisütik, hogy Csiky ezt vagy azt a jelenetet az ő darabjából vette.

Épen így voltak ezzel: a boldogult Szigligeti, Tóth Ede és Csepregy Lajos is.

*

A „Bozothi Márta“ első előadása ért véget a nemzeti színházban. A siker — mint emlékszünk rendkívül zajos volt. Kevéssel az előadás után a szerző környezetéhez csatlakozott egyik német lap ismert színi referense, s üdvözölve őt, elragadtatásának adott kifejezést a darab szépségei felett.

— Kérem, — magyarázgatta a kritikus, — az a második felvonás gyönyörű! Telve van költői dolgokkal! Hanem — tevé hozzá, csaknem vállveregetve, — a harmadik felvonást én mégis csak másként csináltam volna!

— No hiszen ön a második felvonást is másképp csinálta volna meg — válaszola tréfásan és derűtséget keltve, Csiky.

*

Végül még egyet!

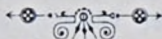
Csiky rendes szokása szerint csak épen az utolsó órában szokta papírra vetni darabjainak címét.

Mikor a „Vasember“-nél erre került a sor, Csiky oda szólott a másolónak:

— Nehogy „Avasember“-t írjon, de azt se ám, hogy „Avasember“....

E figyelmeztetés után természetesen nem volt lehetséges semmi tévedés arra nézve, hogy a darab címe „Vasember“ legyen.

TÖRÖS TIVADAR.

Az 1878-ik év krónikájából.

— Adatok a legújabb kor történetéhez. —

lig jöttek létre, az 1878. év nyarán, a berlini kongresszus megállapodásai, — már ugyanazon év őszen, a törökországi örményeknek az erzerumi vilajetben lakó része, az angol diplomacia által bejelentett reformok reménytelenségét belátva, kezdett lassanként kivándorolni Orosz-Örményországba. A zeituni örmény nép között pedig már szeptember havában kiütött a lázadás.

Zeitunról már ismételve volt szó folyóiratunkban. E várost az alleppói vilajetben, az akkori tudósítások szerint harmincezer harcias örmény hegyi lakos lakta, kiket természetükre nézve gyakran az albán és montenegrói bérczlakókkal szoktak összehasonlítani.

Ibrahim pása már 1839-ben kísérletet tett meghódításukra, azonban megvert és megtizedelt sereggel tért vissza hegyeik közül. A porta 1862-ben a hegyi nép szabadalmának megsértése által felkelést idézett elő; de ekkor is Aziz pása, kinek a felkelést elnyomni állott volna feladatában, nagy vereséget szenvedett a zeituniaktól.

Az 1878-iki berlini szerződés létrejötte után alig néhány hét múlva a portának az a szerencsétlen gondolata támadt, hogy e hegyvidék adóját megtízszerezze. Az örmény-

ség elhatározta ekkor, hogy fegyveresen ellenál. Lerombolták a török „mudir“ házát és az örmény nők gúnyból hagyományosokat tűztek a romokra....

Erre bérczetőikről leszálltak a síkra, összeütköztek a cserkeszekkel, kiket a porta telepített oda a leigázhatlan hegyi nép fékentartására. A cserkeszek közül sokan estek, míg a többieket nagy rémület fogta el s a győztes örményekkel békét kötven, aláírtak egy egyezményt, melynek végpontja így hangzék: „Alábbvalók leszünk a kutyánál ha a nektek adott szavunkat megszegjük!“ ...

Az örmények csakhamar megegyeztek szomszédos keresztény hitsorsosaikkal, kik a Hádsin- és Kozándágh-kerületeket lakják s készen állottak számosan harcolni elnyomott szabadságuk és önkormányzatuk kivívásáért. Sőt az Achmed pasa alatt állott mohamedán felkelőkkel is bizonyos szövetségre léptek.

Achmed, bár muzulmán, örmény atyától származott.

A zeituniak állítólag azt tanácsolták neki, hogy a mozgalomnak ő is adjon keresztény jelleget, hogy a benyomás Európában kedvezőbb legyen; mire ő késznek nyilatkozott.

A felkelők követeket küldtek Erzerumba, hogy Lazarev örmény-orosz tábornoktól segínyt s főleg fegyvereket kérjenek; ki hír szerint megígérte volna nekik, hogy néhány ezer, jó fegyverekkel ellátott örmény önkéntest fog segítségükre küldeni.

Savfet pasa, nagyvezér mindezekről értesülvén, panaszkodott a köztisztületben állott agg Nerszesz örm. kel. patriarkha előtt, — ki sohajtva felelte, miszerint a zeituni örményekre nincs kellő befolyása!

Különben maga a zeituni nemegyesült örmény érsek, ki egy világi küldöttel azon idő tájban Konstantinápolyba ment, ott a Galata-városrész egyik örmény templomában, egy vásárnapon tartott egyházi beszédben részletesen elbeszélte az otthoni mozgalmas eseményeket.

A beszéd oly nagy hatást tett a közönségre, hogy száz meg száz örmény hordár (úgynevezett há má l*) elhatározta, hogy rokonaik támogatására haza sietnek.

*) Veres: »A magyar emigratio keleten« című művében a stambuli örmény hordárokról is megemlékezik, kik

Az örményországi küldöttek a török fővárosban az európai diplomácia tagjainál is látogatásokat tettek.

Elmentek nevezetesen az orosz nagykövethez, ki szívélyesen fogadta őket; továbbá a francia nagykövethez, ki meglehetősen hideg maradt; végre Layard-hoz, az akkori angol nagykövethez, kinél élénken panaszkodtak Angliának, az örmény kérdésben tanúsított tétlensége miatt.

„Mikor jönnek már a reformok — mondák — melyek sorsunkat megjavítják s minket a pasák zsarnoksága alól felszabadítanak?“

Layard, a nagykövet, zavarban volt és ugyanazt felelte nekik is, mit az arábiai, szíriai és erzerumi keresztényeknek, valamint az epiroszi és thesszáliai görögöknek: „Várjatok, legyetek csak türelemmel!“

Nemsokára azután a politikai lapokhoz Stambulból azon tudósítás érkezik, hogy a porta kénytelen a fenyegető örmény felkelés ellen intézkedéseket tenni, — — Adanába és Mersinébe csapatokat küldtek.

* * *

Az 1878. év őszén Örményország más vidékein is, nevezetesen az erzerumi vilajetben, hasonlóan szomorú, sőt még leverőbb eseményekkel találkozunk, mint Zeitunban.

Midőn e vilajetből az oroszok, a béke megkötése után kivonultak, a félvad kurdok megint rátámadtak a keresztény lakosságra s a szerencsétlen örmény népet minden elképzelhető, sőt csaknem képzelhetetlen módon üldözni és bántalmazni kezdték.

többnyire Kisázsziából jönnek a török fővárosba; izmos termetűek s a gyakorlat által hihetetlen terhek emelésére fejtik ki erejüket. Három mázsányi terhet egy közönséges »hámál« hegyen-völgyön könnyűséggel visz kimért lépésben. Mint Veres írja róluk: »feltűnő jelenség: hogy ezen vad, durva emberek romlatlan becsületesek. Nincs rá eset, hogy egy hámálra bizott holmi elveszsen vagy meglopassék; sőt a nagykereskedők kevésbé biznak Wertheim-lakatjaikban, mint egy ily hámál becsületességében, — és szokássá vált minden nagyobb boltban egy hámált tartani éjjeli őrül, ki ott hál a felhalmozott kelmék között; az őt nem ingerli orzásra, hanem megbiztatásához híven örködik felette, mint egy Cerberus.«

Szerk.

A vilajet anarchikus állapotok színhelye lett, s a gyilkosságok és rablások napirenden valának.

Sared és Taebriusz kereskedő városok közt nevezetesen az Abmekli-, Tauli-, Rechko- és Seluki-törzsek rabolva és fosztogatva, jól felszerelt, kellőleg szervezett csapatokban betörték a nagyobb helységekbe is; számos hulla, romhalmaz jelölte embertelen pusztításaik és dulásaik véres nyomait.

Taebriuszban mintegy száz embert megöltek, ötvenkét nőt elraboltak, hatvan házat fölgyújtottak; továbbá négyezer teherhordó állatot s mintegy tizenegyezer darab szarvasmarhát hajtottak el hadi zsákmány gyanánt.

Hasonló rémhírek érkeztek azon évben Európába november végén Sivászból is.*) E város környékén számos virágzó örmény falú volt. Az említett hónap elején három rablóbanda Beni Ali vezetése alatt betört e falvakba; kettőt ezek közül fölgyújtottak, kétezer barmot elhajtottak, és legyilkoltak négyszáz férfit, asszonyt s gyermeket.

A sivászi kormányzó nem birt a szerencsétleneknek segílyt nyújtani; csak két század „redif“-katonasága volt, de ez sem megbízható, mert anatóliai származású népségből állott.

Sőt a szerencsétlen tartományt utóbb még nagyobb csapások fenyegették. A porta ugyanis tudatta az összes anatóliai hatóságokkal, hogy hatvanezer, Bolgárországból kiutasított cserkeszt Örményországba telepít

Számos előkelő örmény Erzerumba gyült és távirati úton könyörgött a portánál: háriítsa el róluk e fenyegető csapást, — de a nagyvezér tagadólag válaszolt!...

Az örmény lakosság erre tömegesen vándorolt ki Orosz-Örményországba, elhagyva hön szeretett hazáját, melynek köny- és véráztatta földje annyi szenvedés után sem nyújthatott többé menedéket a félvad kurdok és cserkeszek féktelensége előtt. A kivándorlásra indult örmények száma, az akkori politikai tudósítások szerint, mintegy kétszáz ezere rugott; hanem aztán ezek útközben a legiszonyúbb nyomornak voltak kitéve... A szerencsétlenek e kivándorlás alatt százával éhen haltak, megfagytak!

Dr. SIMAY JÁNOS.

*) Sebaste város; itt született a nagy Mechithár! Szerk.

II. Tigrán.

90—36 Kr. e.

I.

tevékeny szellemű II. Tigrán, ki jövő állásához mért gondos nevelésben részesült, atyjának zajos hadjáratai alatt nehéz szolgálatban: az ország igazgatásában edzette erejét; környezete, mely látta a közviszonyokra gyakorolt egyenes befolyását, már ekkor szép reményeket fűzött uralkodásához. Mint király Ázsia meghódítását tervezte. Uralkodása küszöbén a külmozgalom első jelei már mutatkozni kezdettek; ugyanis a kedvező alkalmat lüktető szívvel leső meghódított nemzetek, atyjának haláláról értesülvén, a lázadás zászlóját kitűzték. De számításaikból kifeledek Tigránt, ki sógorával Pontus királya Mitridáttal (örm. Mihértád) szerencsés kirándulást tön ellenök, s a fölkelőket összezuzta.¹⁾

Miután, a nagy remény között fellobogott lelkesüléstűzét a feladott csatatéreken eloltotta, Mazacába (Caesarea) ment. . . . és hogy az intézkedései ellen torzankodó népmozgalmakat ezután meggátolja, Cappadociát s a földközi tartomány (Kis-Ázsia) kormányzását Mitridátra bizta. A nagy tervekkel foglalkozó Tigrán, ki ez időben nyugat Ázsia leghatalmasabb uralkodója volt, ezután visszament Armeniába. A schenita arabokat a nomád élettől elvonván, a kereskedés előmozdítása végett szomszédságába édesgette; Mesopotamiát ciliciái és cappadociai népségekkel népesítette be. Ezután négy helységben fényökben pompázó, arany és ezüst felszerelésű gazdag templomot állított az atyja által

²⁾ Nem lehet érintetlenül hagyni azt, hogy Plutárch Tigránt Mitridát vejének mondja, Justin pedig meg is nevezi ez utóbbinak leányát Cleopatrárt, kit Tigrán nőül vett volna. Azonban ezen ügyben a honi történetírók teljes nézetegységgel elfogadott állítása az, hogy Mitridát férje volt Tigrán nővérének Ártasánának, kit még Ártásész király életében vett nőül. — Pontus, melynek ő királya volt, a Fekete tengernek egész északi részét foglalta magába, míg délre azt Kis-Armenia, a többi oldalról Colchis és Halys folyam keríté.

Hellából hadi zsákmányul hozott bálványok tiszteletére, melyek annak véletlen kimulása alkalmával az első zavarok közt Áni erődbe helyeztetek el, és mind ez ideig ugyanott tartattak a bálványokkal együtt Örményországba jött görög papok forró kívánságára, kik féltek Örményország belső vidékeire menni, azért úgy nyilatkoztak, hogy az istenek itt akarnak maradni. Ohajtásuk, aggályaik enyhítésére csakugyan teljesült s jelesen olympi Jupiter szobra véglegesén Ániban maradt, Diánáé pedig Magas-Armenia Eriza nevű városába tétetett át. — Áni (később Kámách, hirneves sziklavár, Nagy-Armenia nyugati részén az Eufrát mellett) építési koráról hallgat a történelem; első ízben egy századdal Kr. e. I. Ártásész alatt van említés téve ezen nevezetes erőről. Itt volt az Arsácida királyok kincstára és temetkezési helye, egyszersmind a pogány korszakban központja a nemzeti okmánytárnak, hol a papok által nevezett templomi évkönyvek és történeti emlékek őriztettek. Ezen kor megmentett kincseinek másolatait, vagy más történetírók felhozott adatait, maga Chorenei is használta.¹⁾ Az Eufrát túlsó partján emelkedik egy magas sziklahegy, amely az erőddel, a folyam alatt vezetett alagút által összeköttetésben volt. Mily sok századdal előbb készitettek itt alagútát mint Európában! s mily beszélő tanúja ez a gondos figyelemnek, melylyel az elődök a nemzeti kincsek sértetlen megőrzésére felügyeltek.²⁾

Ezen időben újra harczot inditanak a Bágrádok ősi hite ellen. E család szivós küzdelmei által megerősöved most sem akart a bálványok imadásához szegődni; jelesen Ásod, ki nyelvét, melylyel meggyőződésének oly férfias kifejezést adott — vesztette. A szilárdul összeforrt, de a válságos jeleneten elszörnyedt családnak többi tagjai, meghajolva a körülmények hatalma előtt, annyiban csatlakoztak a király kívánságához, hogy az áldozati lakomákban részt vettek ugyan, de a bálványoknak áldozni és azokat imádni

¹⁾ II. k. 63 fej. Ezen erőd össze nem tévesztendő az erdélyi örmények gyászemlékű bölcsőjével Áni várossal, melynek romjai Nagy-Armeniában az Árász folyóba ömlő Áchurnak — Árpácsái — jobb partján ma is láthatók.

²⁾ L. Dr. Álisán, Nagy-Armenia helyrajza 41 l.

nem akarták. — A király a szigor útjáról letérve személyöket nem bántotta, hanem meghagyva náluk a király-koronázási jogot, a lovassági fővezérséget tőlük elvette. Így a Váhuniakat is, kikre még Vághárság ruházta volt a főpapságot, hivataluk- és birtokuktól fosztotta meg; minthogy Hercules szobrát a parancs ellenére nem Ármávir, hanem saját birtokukba, Ásdisádba vitték...

Most fontos korszak nyílik a nemzetre nézve. Mivel a római köztársaságnak szükkeblű politikája volt: a külháborúkat táplálni s a vele bármily csekély érintkezésbe jött hatalmas államoknak befolyását legszűkebb körre szorítani; ezért nem tűrhette Armeniának nagyobbodását sem.

Azonban a közbejött cimber-teuton és szövetséges háborúk s az ezeket követő belzavarok által fenéig lévén elmélyedve a római köztársaság, tapintatos dolognak tartotta egyelőre csak vizsgálólag szemlélni az ázsiai ügyeket, melyek a pályáját zavartalanul futó I. Árságnak hódításai, — úgy szintén Tigrán és ennek gyámolításával Mitridátnak szervezkedései következtében veszélyesek kezdettek lenni; a fölhalmozott nehézségeken könnyen túltenni már nem lehetett.

Róma a közzavar éjjeléből még ki sem bontakozhatott és Mitridát hatalmas sereg élén már leste az alkalmat, hogy meghasonlásba jöjjön a rómaiakkal. És az alkalom nem hiányzott! Mitridát ugyanis nővérenek fiát, a tőle elpártolt vetélytársát megöletvén annak birtokát, a cappadociai részeket elfoglalta. Habár a római tanács, mely zokon vette azt, hogy ő Paphlagoniát is hatalmába kerítette, e két tartományt szabadnak nyilvánította, mégis Pontus királya saját fiát, Ariarátot ültette Cappadocia trónjára. Nemsokára Nicomedes, Bythinia királyának halála után ennek országát is elfoglalta. Erre Nicomedesnek természetes fia Rómához folyamodik; és a küldött római sereg, mely elől Ariarat elmenekült, Ariobarzánt tette Cappadocia királyává. Ezért Mitridát, ki Tigrántól is kért segílyt, harezra kelt a rómaiak ellen.

Tigrán, két hadtestet küldött Mitridát segítségére, melyek útközben Manius Attiliusra bukkanván, vele megütököztek. — A rómaiaknál a sereg ereje a gyalogságban ál-

lott, mert a lovasság többnyire a gyalogság fedezésére szolgált; a római lovas-katonák tehát csekélyebb ügyességek miatt a belföldi lovasokkal nem mérkőzhetek. E körülményből származó hátrány ez alkalommal igen érezhető volt; mert a negyvenezer gyalogság és négyezer lovasságból Armenia segéd-serge tizezeret leterített és háromszázat elfogott; Mitridát ezeket szabadon bocsátotta, de Manius Attiliusnak, kit Pontus királya számárháton vitetett maga után Pergamumba — hogy pénzvágját kielégítse — olvasztott aranyat öntetett szájába.

Miután látta Róma, hogy hatalmas ellenféllel van dolga, ¹⁾ sergét Corn. Sullára bízta. Sulla győzelmei Mitridátot, a római Marius-féle zavarok pedig Sullát hangolták, békére, mely Róma előnyére megköttetvén, Sulla a főparancsnokságot Murena propraetorra bízta, maga pedig bosszút lihegő zsoldosaival Rómába sietett.

Ha a világtörténelem téerein mélyebb nyomokkal járunk s figyelmesen kísérjük a tényeket, minden lépten meggyőződhetünk arról, hogy az ó-kor lánczszemeit lehetetlen Armenia mellőzésével összefűzni; e nélkül az idők legnagyobb alakjai teljesen föl sem ismerhetők s részrehajlatlanul nem méltányolhatók. — Mai napság, midőn a tudomány oly nagybecsű — és éppen azért örömmel följegyezhető, meglepő figyelmet kezd tanusítani Armenia ősi történelme iránt, — nem akarunk a dolgok ecsetelő bővítése által a hiuskodás hinárjába esni; de viszont nem tehetjük, hogy ezen korszak előtt, mely állandó nyomokat hagyott, sietőleg elszaladjunk; mert mindnyájan, kik a hamar eltűnt szép sugárban gyönyörködünk, kik az elhunyt atyákat meg nem tagadva önbecsüléssel birunk, a fényes multat lánczszemnek tekintjük, mely tartós szilárdsággal foglalja össze az ősoket a jelen nemzedékkel. Ezen előzmény után a komoly munkanapoknak előadása foglaljon helyet.

MARKOVICH JAKAB.

¹⁾ Vos tot civium romanorum millibus uno nuncio atque uno tempore necatis, quo tandem animo esse debetis. Cic. pro lege Manilia műremek beszédében.

Müller Frigyes czikke.

jelentékeny armenista „Gesellschaft zur Veröffentlichung armenischer Werke“ czím alatt egy német folyóiratban*) a következő dolgozatot közölte:

A tiflisi örmény könyv-kiadó társaság négy régi szerzőt, melyek reánk, európaiakra nézve érdekesek — adott ki; ezek: Agathangelos, Chorenei Mózes, Leont és Ászoghig. . . . A két utóbbi munkának, melyekről szólni akarunk, nyelvészeti nagy jelentősége van.

Leont, ki pap volt, Kr. u. a nyolczadik században élt. Mi sem születésének, sem halálának évét nem tudjuk; az is ismeretlen előttünk, hogy hol született és milyen körülmények között élt; mivel sem ő, sem az utána következő írók erről említést nem tesznek. O is — mint honfitársai közül sokan — művét egy tudománykedvelő fejedelem: Pákráduni Sábuh kívánságára írta. E munka czíme, egy kézirati commentarban így fordul elő: „Leont, az örmények nagy tudorának történelme Mahomed fellépése- és utódai (a khalifák) hódításairól és főleg arról, hogy miként foglalták el ezek Örményországot.“ De mert az előttünk levő történelmi munka Mahomedről mit sem tartalmaz, hanem csak a látnok halálával kezdődik, feltenni lehet, hogy e munka kezdete elveszett. — A munka így 632—788 évig terjed, tehát 156 évi időköz történetét foglalja magában. Ezen időköz második felében történt eseményeknek szerző szemtanúja volt.

Szomál és az ezt követő Neumann (Versuch einer Geschichte der armenischen Literatur, Leipzig 1836) írókat (Leont) a tizedik századba teszik, munkájának a szent Lázár szigeti mechitharistáknál talált egyik példányá alapján, melynek kezdete és vége hiányzik. Ugy látszik egyikök sem vizsgálta át igazán e munkát. Az első európai tudós, ki Leontot használta, Brouset (Histoire de la Georgie, 1849). Párisban (1856) látott Leont történelmének francia fordí-

*) Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes, II. Band, 2 Heft, Wien, 175—180.

tása napvilágot; Sáhnázárián Gárábéd fordító annak következő czímet adott: „Histoire des guerres et des conquêtes des Arabes en Arménie, par l'éminent Ghevond, vartabet arménien, écrivain du huitième siècle“. Egy évvel később (1857) kiadta Sáhnázárián Párisban a szöveget is, az ecsmiádzini könyvtár kézírata alapján. Ez egy részét képezi a Sáhnázárián által kiadott „Örmény könyvtár“-nak. 1862-ben Pátkánián, Leont munkájának igen szép orosz fordítását tette közzé.

A történelemírók egyező ítélete szerint Leont munkájának nagy jelentősége van, mert abban sok tanuságtétel van, mi az egykorú byzanti és arab írókban fel nem található; azért az arab, byzanti és kazár (cházár) történelem azon szakának, melyet Leont leír, kibővítésére szolgál. E jelentékeny munkából tudjuk meg azt is, hogy miként támadták meg az arabok Örményországot és az ezzel határos tartományokat. — Figyelemre méltó Leont történelmének azon része, mely II. Omar khalifa és isauriai III. Leo császár dogmatikai levelezését foglalja magában; ezért e munka reánk nézve megbecsülhetlen okmánytár.

Jelen kiadáshoz előszót, mely az arab műveltség- és kormányzati szervezetről szól, Jezeán irt. A munka végén jegyzetek is vannak, melyek Sáhnázárián és Pátkánián műveiből vétettek.

Második szerzőnk Dároni (*Σαρδύη*) István, ki „Ászoghig“ (*Ἀσσογιγί = ἄρρη* elbeszélő, éneklő) nevet is visel; élt a X. század végén és a XI. elején. Életkörülményei közül csak annyit tudunk, hogy Dáron tartományban (Örményország) született. Előttünk sem születésének, sem halálának éve nem ismeretes. Emin tanár (Moszkva) azt mondja, hogy 928-ban született és meghalt 1019 vagy 1041-ben és így 113 éves korában halt el. Azonban e feltevések — Málchászeán szerint, ki a jelen kiadást sajtó alá rendezte — igen alaptalanok.

Ászoghig is pap volt, mi onnan is látszik, hogy a szentírásban nagyon jártas. Ez is művét egy magas állású ember: Szárkisz katolikos (991—1019) kívánságára írta. Könyve három részre, ezek ismét fejezetekre oszlanak (I=5, II=6, III=48). Korának szokásához képest általános tör-

ténelmét Ádámmal kezdi és az első részt Tiridátessel (Dêrtád) végzi be. A második rész magában foglalja Örményország történelmét Pákráduni Ásod-ig, a Sassanidák, az arabok történetét Harun al-Rasid-ig és a byzantiak történetét Basil császárig. A harmadik részben elbeszéli Örményország történelmét I. Ásodtól Kákig királykódásának 15-ik éveig (1004), egyúttal előhossa a byzanti és az arab történelem jelentős eseményeit is és így 117 évi időköz történelmét írja le.

Az első, második és a harmadik rész eleje — úgy látszik — a szentírás, Chorenei, Özséb, Faustus, Leont és mások műveiből van összeállítva; a szerző maga is őszintén elősorolja forrásait; de azért e gyűjtemény nem hiábavaló munka; mert nagy szolgálatot tesz annak, ki az eredeti forrásokból akar meríteni. Az mit a 22-ik fejezettől végig ír, szerzőnek eredeti műve; munkájának e része jelentékeny értékkel bír, mert igazságosan, élenken és pontosan ír.

Történetirónkat örményül első ízben kiadta Sáhnázárián (Páris, 1859). E munkát oroszra fordította Emin (Moszkva 1864) és francia nyelvre Dulaurier (Páris, 1883).

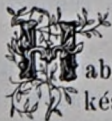
A kiadás költségeit Izmiréán József nevű gazdag örmény bőkezűsege fedezte; ilyen tett nemcsak a nemes Mäcenasnak, hanem a nemzetnek is, melynek fia — nagy tiszteletet hoz. Tudni kell — mondja a tudós czikkíró — hogy a nagy tehetségekkel megáldott, de sok veszélynek alávetett örmény nemzet nagy szeretetet tanusít a hazai irodalom iránt.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tíflii társulat kiadványainak külső alakját és nyomását sem; ezt tétova nélkül pompásnak nevezhetjük.

SZONGOTT KRISTÓF.

Emke-lobogó.

— Fölvívás Magyarország leányaihoz. —

abár „Armeniá“-nk szakfolyóirat, mégis szives
 — készséggel közreadjuk ezen — hozzánk beküldött
 — drága sorokat. Igen, mert szemlénk dolgozó társait és olvasóit is ugyanazon hazafias eszmék lelkesítik, melyeknek megvalósításáért fáradozik a szükséges EMKE. Mi is azon

magasztos cél felé törekszünk, melynek eléréseért oly áldásos munkát végez az EMKE. — Meggyőződésünk szerint kötelessége minden magyar lapnak segédkezet nyújtani az EMKÉ-nek. A szellemi támogatásban nincs hiány; minden magyar lap meleg pártfogásba ajánlja egyesületünket; de ezenkívül még filléreinkre is rászorult. — Ha minden magyar napilap naponként csak 3 krt, a hetilapok hetenként 20 krt és a folyóiratok havonként 1 frtot vetnének az EMKE perselyébe, mily szép összeg gyűlne be ezen az úton is. — Az „Armenia“ — mely fennállása óta havonként rendszeren beküldi egy-egy forintját — e tekintetben követésre méltó példát adott. Vajjon fog-e vonzani a példa?

*

A múlt évben Budapesten tartott közművelődési congressus kimondta, hogy az egyesületek legfőképen a magyar nők áldozatkészséget iparkodjanak megnyerni.

Egyesületünk hálásan ismerve el az ez oldalról is kezdet óta osztatlanul tapasztalt támogatást — hiszen gyűjtőink, tagjaink, áldozóink arany-könyvében együtt található minden vidék legelőkelőbb hölgyeinek névsora — nem tartotta szükségesnek e pillanatig külön felhívás intézését.

Most azonban egy kérésünk van, melynek meghallgatásaért, az ügy jelképies volta miatt, Magyarország minden igaz leányához esedezünk.

Igazgató választmányunk, a szivekben s a köztudatban önként jelentkező s tehát itt föl nem sorolandó indokok alapján, szükségesnek mondta ki a magyar Erdély megtartása végett alakult Emke számára egy lobogónak elkészíttetését.

E nemzeti trikolor, a magyar faj őseredeti jellemvonásának, a nőiség cultusának symbolumát, az istenanya képét fogja magán hordani, jelezvén, hogy Magyarország védaszszonya: a nő, ki az erkölcs s így a nemzet

Ezt a lobogót Magyarország asszonyainak kell összeadniok.

Erre kérünk bármi csekély, legkisebb adományt is.

Legyen e szent, ügyünk magasztosságához méltó, tündöklő lobogóban minden magyar nőtől egy szalag, egy szögecske.

Öröklődjék le századokra e ragyogó jelvény s föntartva, napjaink küzdelmeinek emlékezetét, hirdesse s igazolja hitünket hogy végül is e lobogo alatti békés küzdelmeink fogják be-

fejezni azt a munkát, melyért ősidőktől oly sokszor lobogtatánk csatavértől pirosuló zászlót hadainkon.

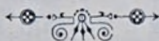
A legkisebb adományt is ennek a czélnak és ennek a munkának jelképies megörökítésére örömmel fogadjuk s minden nemes, igaz magyar nőtől kivétel nélkül kérjük.

Az igazgató választmány nevében.

Kolozsvártt, 1888. szept. 12-én.

GRÓF BETHLEN GÁBOR
elnök.

SÁNDOR JÓZSEF
titkár.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A kegyelet adója. Folyóiratunk szerkesztősége a következő sorokat küldötte a „Magyar Állam“nak:

Lonkay Antal letevé a tollat; visszaadta lelkét Teremtőjének!

Mindnyájan, kik a hitvédelemben elévülhetlen nyomdokain járunk, elvesztettük őt a bátor előharczost.

Magyar hazánk örmény polgárainak mélyen kell éreznük a szellemi élet veszteségét, mely a katolikus hit fegyelme alatt működő irodalmat érte.

Szent-István koronája alatt, „Mária országá“-ban, az örménység és a katolicizmus elválhatlan ikertestvérek.

Nem-katolikus örmény ép oly ritkaság e hazában, mint a fehér holló, s ha akad is elvéve egy-egy, imádkozni az is a mi templomunkba jár.

A hit nélküli irodalom blazirt gunyolódása nem kisebbíthető meg előttünk a dicsőültnek nemesen kimagaslott szellemét.

A haza védelmében kapott, s élete küzdelmein át büszkéü hordozott sebei begógyultak már az arács-i sírkertben, — de az őr, melyet távozása nyitva hagyott, csak sokaknak szilárd együttműködése lesz hivatva betölteni.

Lelkesítsen mindnyájunkat az ő szelleme a vallás-erkölcsi eszmék eruyedetleü védelmében, szemben a társadalombontó irányzatok aknamunkáival, — melyeknek nem lehet állandó győzelmük, mert Isten nélkül építenek! . . .

Üdv a megpihent vezér emlékezetének!

Adalék a schizma történetéhez. Azon pápai iratra, melyet XIII. Leo pápa annak idejében Hászun Antal Péternek, a katolikus örmények patriarkhajául újolag történt elismerése alkalmával Törökország császárjához intézett, tudvalevőleg a szultán egy igen

udvarias levélben válaszolt; mely a „*Missions Catholiques*“ akkori közlése szerint következőleg hangzott: Megkaptam a barátságos levelet, melyben Szentséged tudósítani kegyeskedik, mily örömet érzett Monsignore Hászunnak a katolikus örmények patriarkhájául történt elismerése folytán. Midőn Szentségednek köszönetemet fejezem ki a barátságos érületért, melyet ez alkalommal nyilvánít, örülök a magam részéről is azon biztosítás kifejezésén, hogy dicsősége és szerencséje iránt állandó bennem az ohajtás! Meg vagyok győződve, hogy Monsignore Hászun. Szentséged jóindulatú szándékaitól áthatva, missióját loyális módon teljesíteni. — Fogadja Szentséged igazi baráti érzelmeim ismételt kifejezését s részesítsen továbbra is jóindulatú barátsága jeleiben! — Konstantinápoly, Chabam hóban. (1879 év auguszt. havában.) Aláírva: Hamid. — Czím: Ó Szentségéhez: XIII. Leo pápához, a Mi igen szeretett, dicsőségteljes és fejedelmi Barátunkhoz.

Egy hellennő ítélete. Az atheni „*Áion*“ czímű lapban Olimpiada név alatt egy hellennő következő véleményyt mondott ázsiai Törökország-, de különösen a Konstantinápolyban lakó nőkről:

Majdnem tíz évig tartozkódtam a török fővárosban; ezen időköz alatt bő alkalmam volt érintkezhetni különböző nemzeti-ségű nőkkel. Ezek, tekintve a gondolkozásmódot, szokást és viselkedést három osztályt képeznek: a nemesek, törökök és európaiak osztályát. Itt — egyebeket mellőzve — csak azt közöljük, a mit az örmény nőkről mondott.

A vegyes beayomás teljes képét tüntetik elő az örmény nők; kik tartozzanak bár az alsó vagy felső osztályhoz, — kellő műveltséggel bírnak. Van számos, soktagú egyesületek, melyek nemcsak Konstantinápolyban, hanem az örménylakta vidéken is elegendő számmal tartanak fenn leányiskolákat; a jeles növendékek, kik ezekből kikerülnek, a nemzeti nőnevelés díszére válnak — Van az örmény nők között elég sok, fényes tehetséggel megáldott írónő, kik nemcsak lapokat szerkesztenek és könyveket írnak, hanem a költészet, regényirodalom és nyelvészet terén is nem az utolsó helyet foglalják el. — A mivelődési törekvés az örményeknél — buzug, úgy hogy még az idegen nemzetiségű fiú és leányiskolákban (angol, francia és a t) a tanulók nagyobb részét örmények teszik. Az örmény nő külső megjelenésében, viseletében — európai, de vallásában és nyelvében — örmény.

Népünk földrajzi elterjedése. Habár az örmény nemzet fő- tömege Armeniában, őseinek hazájában lakik ma is mindazáltal nem csekély részük szétszóródva él a világ különböző részeiben. Találunk örmény telepítvényeket az európai és ázsiai Déloroszországban, Galiczia- és Orosz-Lengyelországban, Bukovinában, a magyar korona területén (főleg az erdélyi részekben, Délmagyarországban, Szerémségben) Romániában, a Balkán-félszigeten, úgy- szólván az egész török birodalomban (hol konstantinápolyi kolo-

niájuk magában véve mintegy kétszáz ezer lélekszámot tesz ki) az Archipelagus nagyobb szigetein, Perzsia, — Afghanistan — és a britt Keletindióban. Egyiptomban, sőt Amerikában is. Szent-Pétervár, Moszkva, London, Amsterdam, Páris, Marseille, Bécs, Trieszt, Velence s több más európai városnak meg van a maga kisebb-nagyobb örmény kolóniája. Közép-Ázsia minden bazarjában egész a távol Hindukusch-ig s a khinai határokig örmény kereskedővel mindenütt találkozunk.

Egy érdekes útleírásból. A nyáron egy örmény hazánkat is meglátogatta. Utját „Konstantinápolytól Párisig“ czím alatt közölte is az „Árevelk“-ben. Ebből vesszük át a következő sorokat: „A magyar rokonszenves nép. Az idegen, Magyarországbán a lehető legszivesebb fogadtatásban részesül. — Nem egy-két egyező vonás van a magyar és török között. — A sok török szó vagy a török hódoltság idejében ment át a magyar nyelvbe, vagy a fajrokonság következménye ez. — Ki nem kerüli itt az idegen figyelmét Budapesten az asszonyok szépsége; mondhatni, hogy itt nincs rútnő.“

A jövő kérdése. „La Bulgarie“ czímű francia lap nem rég a Macedóniában és a drinápolyi kerületben lakó két millió bolgár alattvalónak helyzetét tette fejtegetés tárgyává, utalva arra, hogy a berlini szerződés 62. cikkét, mely az egyházi autonómiáról szól, mindeddig nem hajtották végre. A nevezett lap közelebről újabb cikket is közöl e tárgyról, melyben az említett szerződésnek a közigazgatási reformokról szóló cikkelyére utal és kiemeli, hogy úgy Törökország, mint alattvalói érdekében szükséges a reformok végrehajtása; a minél lehetőleg kikerülendő minden külföldi pressio. Ugyanezen cikk a Törökországban élő örmények helyzetét is fejtegeti és azt a kérdést veti föl, miért nem ragadja meg a porta nyiltan a kezdeményezést arra nézve, hogy egy részt nagy és szabad Bulgária, másrészt egy autonom örmény tartomány alkottassék,*) s azoknak saját nemzeti intézmények adassanak; ezáltal közjólétük biztosíttassék és e megosztás fölhasználtassék az állam erejének és hatalmának megszilárdítására!

A moszkvai egyetemen a múlt 1887/8. tanévben 16 örmény ifjú tanult, kik közül 2 a természettan- mennyiségtani szak, 1 a természetrajzi, 3 az orvosi, 4 a nyelvészeti és 6 a jogi szak növendékei közé tartozott. Ezekon kívül 6 tanult gazdaszatot (Péterféle akadémia) és 1 teknikát.

*) E cél elérésére törekszik a volt egyiptomi kormányelnök: Nubárpasa is. Szerk.

Egy pályakoszorúzott munka. Júl. 26-án szép ünnepet ültek a konstantinápolyi örmény írók. Meszrob-Izsák (örm. Fordítók) napján ítelték oda az Izmireáncz József-féle alapítvány évi kamatját (1000 frt) a legjobb munkának. Hat pályázó közül Háruthiuneáncz Izsák egyetemi polgár (Jena) „Hájocz kirê“ (Örmények írása — Örmény betűk) című munkája nyerte el a pályadíjt. E munkát az eszmιάdzini híres akadémia tanárai (Náhábédian, Bálián, Bálászánián, Gosdántéan, Vártanéán, Der-Káprielián és Ormánián) bíralták meg és a j-talomra méltónak ítélték. A mű az előszón kívül két részre oszlik. Az író nemcsak örmény forrásokat használt, hanem az idevágó európai irodalmat is tekintetbe vette. — Midőn az elnök az ünnepélyt bezárta, a többek közt ezeket mondta: „Áldott emléked Izmireán, ki vagyondol egy részét a nemzetnek adtad, hogy haláloed után is éljél. És célodat elérted; mert ime mindnyájan eljöttünk tiszteletedre; te közöttünk élsz és mi áldjuk kezed művét.“

Szajátnová népdalaiból. A Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes“ című, Lipsében megjelenő világirodalmi heti közlöny múlt évi 48. számában egy pár mutatványt közölt az örmény népének, Szajátnová dalaiból, németre fordítva. A népdalok műfordítását irodalmunk és kulturánk lelkes barátja, az általunk már több ízben említett Leist közli Tiflisből. A közlött darabok egyike némely helyen nem annyira közönséges népdai, mint inkább tanköltemény benyomását teszi az olvasóra; legalább ama szövegből ítélve, mely az örmény költészet közvetlen ismerőjének — az említett német műfordítónak — közlésében előttünk fekszik; s melynek ime néhány sorát itt is érdekesnek tartjuk bemutatni:

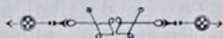
„Willst deinem Seelenheile du dich weih'n
So schränke deines Körpers Leben ein;
Und willst du einst vor dem Gericht besteh'n,
So denk an's Grab und lass die Freuden geh'n!“ . . .

Magyar és örmény táncz. Hogy a keleti, nevezetesen a kaukázusi örmények által tánczolt leshinka és a magyar csárdás mennyire hasonlít egymáshoz: az könnyen kivehető az előbbinek eme rövid leírásából: A lány szemeit szeliden lesütve karjait a csipőre tűzi; egyszerre csak hullámszerűen engedi el karjait s szembenálló tánczosától könnyedén elszökell. Ez most szintén megindul s eléje siet tánczosnőjének, — de egymás mellett mindketten elsiklanak. Folyvást így keringenek aztán apró körökben, ismételt találkozásokkal és kitérésekkel.

Igen érdekes újságot közöltek a napokban a konstantinápolyi örmény lapok: a török főváros szülőtte, a híres színész Ádámian, kinek neve a művelt világ előtt ismeretes, oda ment vendégszerpelni. — Tíz évvel ezelőtt hívták meg nemzetfelei Tiflisbe, hol megayiltak előtte az örmény színház ajtai. Eltávozott szülővárosából, hogy — kiművelje magát. És vajjon ismeretlenek maradtak a konstantinápolyiak előtt fényes sikerei, melyeket az új küzdőtéren elért? Nem! A részrehajlatlan ítészet, mely folytonos figyelemmel kísérte előhaladását, így nyilatkozott róla; „Jó színész“ — „Szépen játszik“ — „Tehetség“ — „Páratlan“... És ő csak tovább művelte magát — végre művészzé lett.

Most, hogy pályája tetőpontjára jutott — látogatóba ment; elment, hogy szülővárosának bemutassa művészetét; a sok szép koszorút is magával vitte, melyekkel az elismerés élvezetes, művészi játékát jutalmazta. Ismerősei körében van Hamlet, Othello, Leár király és a t. tökéletes személyesítője, ki otthonában is felteszi a sok dága-követ (főszerepei), melyek hírt-uevet szereztek neki.

Nagyon szereti anyanyelvét; nincs talán senki, ki oly szépen ejtené ki az örmény szót, mint ő. Többször megtörtént Orosországban, hogy míg színész-társai oroszul játszották szerepeiket, addig ő a közönség határozott kívánságára örményül játszott, mert gyönyörködni akartak az örmény nyelv szépségében. — Ádámian nemcsak mint ritka színész ünnepeit, hanem mint költő és festő is jelentékeny helyet foglal el az örmények között.

Mi újság az örmény világban?

Trefort-requiem. A volt közoktatásügyér lelki üdveért segédletes gyászmisét mondott szept. 12-én plebánosunk a piaczi örm. kath. nagy templomban; nem kevés azoknak száma, kik jelen voltak. Ott láttuk a városi tiszti kart, a járásbírósgot, a fegyintézet tiszti személyzetét, a szolgabírósgot, az adóhivalt, a tanári kart, a gymnasium, fiú és leányiskola növendékeit a tanítók-és tanítónőkkel együtt. A szentélyben csinos gyászalkotmány (tumba) volt felállítva, mely körül számos gyertya égett... És a tanácsház erkélyéről lecsüngő gyászlobogó azon nagyember nevét jutatta eszünkbe, ki látogatása alkalmával néhány évvel ezelőtt (1882. nov. 1) így szólott hozzánk: „Járjanak ezután is derék őseik nyomdokain, kik a vallás-erkölcsös élet valódi példányai voltak.“ „Azt akarom, hogy ittletemnek maradandó nyóma legyen“... és habár szép terveit meg nem valósíthatta, mégis kitörölhetlen nyomokat hagyott hátra Szamosújvárt. Mert mi még most is áldjuk jó emlékét annak a nem közönséges műiszternek, ki oly nagyszerű alkotásokkal ajándékozta meg magyar hazánkat. De kancsal szem-

mel nézte ezeket az irigy halál, azért magával hozta Atropost, mely szétmetszette ezen tevékeny, hasznos élet fonalát. Világosságot terjesztett éltében: az örök világosság fényeskedjek neki halála után!

Helffy látogatása. Kossuth barátja: Helffy Ignác, az országgyűlési szünetből pár napot szülővárosában: Szamosújvárt töltött, honnan a megye székhelyére: Deésre utazott. Városunkban időzése alatt Helffy egy-két látogatást is tett; nevezetesen fölkereste volt képviselőtársait: Simay Gergely, ny. törvényszéki elnököt és Gajzágó Ferencz járásbíró.

Törvényszéki tárgyalás. Érdekes tárgyalása volt egy büntető ügyben a budapesti kir. törvényszéknek. Habár a hatrendbeli vádló mind magyar állampolgár volt, egyik sem tudott közülök magyarul beszélni, s a törvényszéknek németül kellett folytatni velük a tárgyalást. A törvényszék egyik fiatal bírója; Kossuth-nyei (ki tudvalevőleg örmény) nem mulasztotta el figyelmeztetni a vádlókat, hogy minő kötelességek van azon ország államnyelve iránt, melynek kenyerét eszik! A hallgatóság meg is éljenezte Kossuth-nyei bíró hazafias fölszólalását.

Két nővér. Az Aradmegyében köztiszteletben álló Vertán-családot, melyből a hatvanas évek ismert nevű magyar-örmény publicistája: „Kúnágoti“ — Vertán Endre is származott, mint egyik magyar lapban olvassuk: megrendítő súlyos csapás érte. Vertán József, körös-szabályozási társulati igazgatónak két szép fiatal lánya ugyanis aug. 3-án fürdés közben, Gyoma alatt, a Körös vizébe fült. A szerencsétlenül járt nővérek holttestét azután a folyóban megtalálván, általános részvét mellett temették el.

Örmény ünnep Bécsben. E cím alatt a „Budapesti Hírlap“ az osztrák fővárosból vett tudósítás alapján a következőket közli:

Kisasszony napján tartották meg a mechithárista örmény szerzetesek szokott processiojukat, mely a mi Szent-István napi körmenetünkhöz hasonlít. Már délután két órakor özönlött a nép a József-városba a mechitháristák kolostora felé, pedig a szertartásnak csak ötkor kellett kezdődnie. Beláthatatlan sorfalat képeztek a fehérruhás leánykák, Bécs összes papsága és a polgárság; azonban ép az indulás pillanatában megeredt az eső, tehát a körmenet a templom falai közé szorult. De a szertartás így is nagyszerű volt. Háromszáz gyertya világítá be a gyönyörű főoltárt, melynél a mechitháristák érseke fényes segédlettel vecsernyét tartott. A presbyteriumban foglaltak helyet a papság képviselői és az Örményországból kikerült keleties arcú növendékek, tíz évestől felfelé, piros és lila-selyem egyházi öltönyükben. Azután a zenekar játszott a hallgató közönségnek a körmenettel együtt elmulasztott darabjait.

A hifelet köréből. Keresztfelmagasztalása napján (szept. 14) lélekemelő ünnepet ült Szamosújvár. A népes körmenet a plebániái örmény kath. templomból indult ki és a „Hétkereszt“ nevű hegyre ment. E hegyen vallásos őseink stációs képekkel ellátott hét keresztet állítottak, melyekhez — a hányszor csak az idő engedte —

mindig vitt a vallásos buzgóság ájtatoskodókat. . . . A volt, de az idő által megrongált keresztiek helyébe két áldozatkész család ugyanazon keresztúton más, új kepekkel diszitett 14 keresztet állított az ide; a 7 alsót Moldová. Simon és a többit László Lajos csináltatta. Ezen keresztetekhez vezette a körmeaetet Bárány Lukács plebánosunk, ki itt előbb, örmény nyelven, csinos alkalmi beszédet mondott, azután egyenként szentelte fel a szebbnél-szebb koszorúkkal felékesített keresztetek.

Az erdélyi róm. kath statusgyűlésen, mely szept. 24-én nyílt meg Kolozsvártt, nemzetfeleink közül ezek voltak jelen: Si-may Gergely kir. tanácsos (Szamosújvár), Placsintár Dávid (Szamosújvár), Csákány Ádeodát (Szamosújvár), Bárány Lukács (Szamosújvár), Markovich Jakab (Erzsébetváros), Karácsony Márton (Maros-Vásárhely), Dániel Joachim (Kolozsvár), Korbuty Bogdán (Kolozsvár) és Szongott Kristóf (Szamosújvár.)

Az egyiptomi örmények gyásza. Távirat hozott értesítést arról, hogy H á g o p i á n Thákvor pasa, ki bizonyos idő óta szívbajban szenvedett, hirtelen elhalt. — Thákvor pasa önerején emelkedett fel. 1823-ban született Smyruában, első tanulmányait itt a Meszrob-féle iskolában végezte. Dr. Chorászándseán efendi testvérét vette nőül. Nemzetfeleink azon kiváló fiaihoz tartozott, kik szerencsés-jöket a Fáraók földjén alapították meg. Thákvor pasa szegényen ment a Nilus partjára; de munkássága- és ügyességeért megkedvelték a khevid-ok, azért jelentékeny hivatalokra jutott és nagy vagyona tett szert. Utóbbi időben a vasútak igazgatója és a khevide jóságfelügyelője lett. — Az örmény nemzeti ügynek is előmozdítója volt. Az alexandriai örmény egyház és nemzeti földbirtok, a kairói nemzeti intézmények mind kapcsolatban vannak áldott nevével. De jött a halál és magával ragadta azon reményeket, miket nemzetfelei munkásságához fűztek. Thákvor pasa a khevidok iránt tanusított hűsége, műveltsége-, képességeivel Egyiptomban az örménységnek tiszteletet szerzett. 13 éves Leó nevű fiút hagyott hátra.

A kitüntetett katolikos. A perzsa sah gyémánttal kirakott arczképét és sajátkezü levelét adta Makar katolikosnak. E magas kitüntetéssel mostanig csak még a római pápát tisztelte meg ötvenéves jubileuma alkalmával. Krikorisz, a esughái örmény zárda püspöke, ki az „Oroszlán és nap rend“ jelvényét kapta, Teheránból már útnak indult, hogy az orthodox örmények „pápá“-jának elvigye a főséges ajándékot.

Egy honvéd kitüntetése. Ő Felsége Bogdánffy Fereacz kir. tanácsos, szolgálaton kívüli viszonyban levő honvédörnagnak és a honvédelmi magyar ministerium segédhivatali főigazgatójának hosszas és kiváló szolgálatai elismerésül Fereacz József-rendje lovagke-resztjét adományozta .

Felelős szerkesztő és kiadó tulajdonos: SZONGOTT KRISTÓF.